

บทที่ 2

แนวคิดเกี่ยวกับการค้าเสรี การรวมกลุ่มเศรษฐกิจและองค์การการค้าโลก

1. แนวคิดเกี่ยวกับการค้าเสรี

แนวคิดการค้าเสรี ได้รับการนำเสนอโดยนักเศรษฐศาสตร์ที่ถือเป็นบิดาแห่งเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่หรือเศรษฐกิจเสรีนิยม คือ อדם สมิท (Adam Smith: พ.ศ. 2266-2333) ได้เขียนแนวคิดนี้ในหนังสือเศรษฐศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของเขาที่ชื่อ An Enquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations หรือที่เรียกย่อๆ ว่า The Wealth of Nations ในหนังสือเล่มนี้ Smith มุ่งที่จะตอบปัญหาว่าทำไมอย่างไรประเทศจึงจะมั่งคั่งขึ้นมาได้ ความมั่งคั่งของประเทศหมายถึง ปริมาณสิ่งจำเป็นและสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตอันเป็นผลผลิตของแรงงาน

ในส่วนของการค้าระหว่างประเทศ สมิทเห็นว่าประโยชน์ของการต่างประเทศก็คือการขยายตลาดและทำให้การแบ่งงานกันทำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศที่มีปัจจัยการผลิตภายในประเทศไม่เพียงพอที่จะผลิตสินค้าสนองความต้องการได้ การค้าต่างประเทศก็จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ดังนั้น สมิทจึงเห็นว่า การค้าจะต้องเป็นการค้าเสรีปราศจากข้อจำกัดใดๆ ของรัฐบาล

ทฤษฎีการค้าของสมิท ก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ (theory of Absolute Advantage) ที่แต่ละประเทศจะเลือกผลิตสินค้าที่ตนสามารถผลิตได้โดยใช้ต้นทุนต่ำที่สุด การเลือกเช่นนี้จะทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ มีการใช้ทรัพยากรเท่าเดิมแต่ผลผลิตของโลกเพิ่มขึ้น

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศของ Smith ได้รับการปรับปรุงและขยายความเพิ่มเติม โดยนักเศรษฐศาสตร์ที่มีความเชื่อมั่นในลัทธิเสรีนิยมเช่นเดียวกับอดัม สมิท ที่ชื่อว่า เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo: พ.ศ. 2315-2366) เขาได้นำเสนอทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศว่าด้วยความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Theory of Comparative Advantage) แสดงให้เห็นว่าประเทศใดที่ผลิตสินค้าได้ด้วยต้นทุน โดยเปรียบเทียบที่ต่ำกว่า ก็ควรให้ประเทศนั้นเป็นผู้ผลิตสินค้านั้นแล้วส่งไปขายยังอีกประเทศหนึ่ง

แนวคิดทฤษฎีการค้าเสรีเหล่านี้ถือเป็นแนวคิดหลักในระบบเสรีนิยมหรือทุนนิยมในโลกปัจจุบัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายการค้าเสรี

นโยบายการค้าเสรี หมายถึง นโยบายการค้าระหว่างประเทศที่รัฐบาลเข้ามาบีบบบาทแทรกแซงน้อยที่สุด กล่าวคือปล่อยให้เอกชนดำเนินการค้าระหว่างประเทศโดยปราศจากสิ่งกีดขวาง และข้อจำกัดเสรีภาพทางการค้า เช่น การตั้งกำแพงภาษี (customs tariff) การกำหนดโควตาสินค้าเข้า (import quotas) การควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ (foreign exchange control) โดยรัฐจะต้องไม่ควบคุมหรือกระทำการใดๆ ในลักษณะที่จะเป็นอุปสรรคกีดขวางทางการค้าระหว่างประเทศ ประเทศที่ดำเนินนโยบายการค้าเสรี รัฐบาลจะปล่อยให้เอกชนประกอบการทางธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ รัฐจะเข้าไปดำเนินการในกิจการที่มีความจำเป็นเท่านั้น เช่น กิจการที่เอกชนมีทุนไม่เพียงพอ กิจการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศ การที่ประเทศต่างๆ ดำเนินนโยบายการค้าเสรีนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การค้าระหว่างประเทศดำเนินและขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศต่างๆ ของโลกสูงขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อสวัสดิการทางเศรษฐกิจและเกิดประโยชน์ต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยรวม

ประเทศที่ใช้นโยบายการค้าเสรีจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1) การดำเนินการจะต้องยึดหลักการแบ่งงานกันทำ โดยประเทศนั้นจะทำการผลิตสินค้าชนิดที่ตนเองมีความชำนาญหรือมีประสิทธิภาพในการผลิตสูงเท่านั้น จะไม่ทำการผลิตสิ่งของทุกอย่างที่ต้องการเอง

2) ไม่มีการจัดเก็บภาษีศุลกากร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มกัน ปกป้อง ตลอดจนช่วยเหลืออุตสาหกรรมภายในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากถ้าประเทศทำการผลิตเฉพาะสินค้าที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูงแล้ว การตั้งกำแพงภาษีคุ้มกันก็ไม่ได้มีความจำเป็น แต่อย่างไรก็ตามประเทศที่ดื้อนโยบายการค้าเสรีอาจจัดเก็บภาษีอากรขาเข้า โดยมีวัตถุประสงค์อื่นๆ ได้ เช่น การจัดเก็บภาษีเพื่อหารายได้ เป็นต้น

3) ไม่มีการให้สิทธิพิเศษหรือจงใจเลือกปฏิบัติ (preference or discrimination) ต่อสินค้าออกของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ กล่าวคือ ประเทศที่ใช้นโยบายการค้าเสรีจะต้องให้ความยุติธรรมแก่สินค้าออกของทุกประเทศเท่ากันหมด การจัดเก็บภาษีขาเข้าในสินค้าแต่ละประเภทไม่ว่าสินค้านั้นจะมาจากแหล่งใด จะต้องใช้ระบบอัตราภาษีเดียวกัน การควบคุมหรือกีดกันสินค้าของประเทศอื่น จะต้องปฏิบัติให้เท่าเทียมกันทุกประเทศ

4) ไม่มีข้อจำกัดทางการค้า (trade restriction) ประเทศที่มั่นนโยบายการค้าเสรีจะต้องไม่มีการควบคุมการนำเข้าสินค้า และควบคุมการส่งสินค้าออกที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศ เว้นแต่การควบคุมนั้นจะทำไปโดยมีเหตุผลเกี่ยวกับการอนามัย ศีลธรรม ประเพณีและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ

ตามหลักทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศและนโยบายการค้าเสรีที่นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกได้กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่าในระดับโลกโดยส่วนรวม การค้าเสรีภายใต้เงื่อนไขที่มีการแข่งขันโดยสมบูรณ์ (perfect competition) จะทำให้ระดับผลผลิตและระดับรายได้ของโลกสูงขึ้นกว่าในกรณีที่ไม่มีการค้าระหว่างประเทศ ในระดับประเทศก็เช่นเดียวกันประเทศที่ใช้นโยบายการค้าเสรีก็จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการเพิ่มระดับผลผลิตและระดับการบริโภคให้สูงขึ้นได้ดีกว่าประเทศที่มีนโยบายอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่พึ่งพาการค้าระหว่างประเทศ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการค้าโดยเสรีโดยใช้หลักการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญ ทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลผลิตรวมกันสุดท้าย และประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ถึงแม้ว่านโยบายการค้าเสรีจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าประเทศต่างๆ ทั่วโลกแทบจะไม่มีประเทศใดเลยที่ดำเนินนโยบายการค้าเสรี ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1) การพึ่งตนเอง แม้ว่าประเทศต่างๆ จะเห็นความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ การจะทำการผลิตสินค้าที่ตนเองมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเท่านั้น แต่ประเทศเหล่านั้นก็ตระหนักว่านโยบายการพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้น ประเทศต่างๆ จึงพยายามผลิตสิ่งที่จะเป็นภายในประเทศแม้จะเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบก็ตาม

2) การใช้นโยบายคุ้มครอง สืบเนื่องมาจากนโยบายการพึ่งตนเอง รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นก็จำเป็นต้องมีมาตรการต่างๆ เพื่อให้อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศ มาตรการที่นำมาใช้ในการคุ้มครองส่วนใหญ่ ได้แก่ การจัดเก็บภาษี การกำหนดโควตา เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคของนโยบายการค้าเสรี

3) ปัญหาทางเศรษฐกิจภายในประเทศ เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายการค้าเสรี เช่น ปัญหาการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศอันเนื่องมาจากการขาดดุลการชำระเงิน ปัญหาการว่างงาน การรักษาสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องใช้มาตรการต่างๆ เช่น การควบคุมปริวรรตเงินตราต่างประเทศ หรือการกำหนดโควตา เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนหรือผ่อนคลายปัญหาทางเศรษฐกิจภายในประเทศให้เบาบางลง

องค์กรที่เป็นแกนกลางจัดทำนโยบายการค้าเสรีของโลกเริ่มขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศกลุ่มสัมพันธมิตรผู้ชนะสงคราม นำโดยสหรัฐอเมริกา ได้ก่อตั้งองค์กรเกตต์ (GATT: General Agreement on Trade and Tariffs) ซึ่งเป็นเสาหลักที่เชิดจูงนโยบายการค้าเสรีของประเทศต่างๆ ในโลก ปัจจุบันองค์กรเกตต์ได้พัฒนามาเป็นองค์การการค้าโลก (World Trade

Organization: WTO) ในปัจจุบันที่ครอบคลุมประเด็นการเปิดเสรีในภาคส่วนต่างๆ ของการค้าในโลกที่กว้างขวางมาก

หลักการสำคัญของการก่อตั้งองค์การการค้าโลก คือ เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางการค้าโดยการลด/เลิกอุปสรรคทางการค้าให้เหลือน้อยที่สุด หรือการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจเสรี เพื่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละประเทศ (specialization) โดยไม่มีภาษีศุลกากรหรือมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากรหรือข้อจำกัดด้านการค้าอื่นๆ มาเป็นอุปสรรคต่อการค้าหรือบิดเบือนกลไกราคา ซึ่งในที่สุดแล้ว กลไกการแบ่งงานกันทำโดยผ่านตลาดการค้าเสรี จะนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงขึ้น การใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งนี้การสร้างกฎเกณฑ์ กติกาทางการค้าจะต้องมีความเป็นสากล เป็นที่ยอมรับและเป็นกฎกติกาเดียวกันทั่วโลก เพื่อลดความซับซ้อนของระบบการค้าและลดความยุ่งยากที่อาจเกิดขึ้น หากแต่ละประเทศต่างใช้กฎเกณฑ์ทางการค้าของตนเองที่แตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้ต้นทุนการค้าเพิ่มสูงขึ้นจนเป็นอุปสรรคต่อการค้า

การก่อตั้งองค์การการค้าโลก ได้ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตามข้อตกลงมารราเกช (Marrakech Agreement) อันเป็นผลของการเจรจารอบอุรุกวัย ซึ่งเป็นการเจรจาครั้งที่ 8 ของแกตต์ ที่ได้มีการลงนามเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2538 จึงถือได้ว่าองค์การการค้าโลกมีรากฐานมาจากแกตต์โดยตรง โดยที่การกำเนิดองค์การการค้าโลกเป็นวิวัฒนาการจากการดำเนินงานของแกตต์ผ่านกระบวนการเจรจาที่มีตัวแทนของประเทศสมาชิกเข้าร่วมการเจรจากันเป็นรอบๆ หรือที่เรียกว่าการเจรจาการค้าพหุภาคี (Multilateral Trade Negotiations: MTN) ซึ่งจนถึงก่อนจะมีการจัดตั้งองค์การการค้าโลกได้มีการเจรจาไปแล้ว 8 รอบ การเจรจาครั้งที่ 8* มีชื่อว่า การเจรจารอบอุรุกวัย ใช้ระยะเวลาในการเจรจา 8 ปี (พ.ศ. 2529-2537) ซึ่งสรุปผลของการเจรจารอบอุรุกวัยได้รวมถึงการประกาศจัดตั้งองค์การการค้าโลกให้เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ดูแลการค้าระหว่างประเทศของโลกอย่างเป็นทางการวาระสืบไป

บทบาทของแกตต์/องค์การการค้าโลกที่มีต่อการเปิดเสรีหรือการลด/เลิกอุปสรรคทางการค้าของโลก ในระยะแรกๆ คือ ในการเจรจาครั้งที่ 1-5 ได้เน้นการลด/เลิกอุปสรรคด้านภาษีศุลกากรเนื่องจากเป็นมาตรการที่เห็นได้ชัดและนำมาเจรจากันได้ง่าย ในการเจรจาครั้งที่ 6 (รอบเคนเนดี) จึงเริ่มให้ความสำคัญต่อการเจรจาเพื่อลด/เลิกอุปสรรคทางการค้าที่มีใช้ภาษีศุลกากร โดย

* นับตั้งแต่พหุภาคีได้รับการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2490 ได้มีการเจรจามาแล้ว 8 แบบ ได้แก่ 1) เกิดขึ้นที่นครเจนีวา (พ.ศ.2491) 2) เกิดขึ้นที่เมืองแอนซี (พ.ศ.2492) 3) เกิดขึ้นที่เมืองตอร์เกย์ (พ.ศ.2494) 4) เกิดขึ้นที่นครเจนีวา (พ.ศ.2499) 5) รอบคิลลอน (พ.ศ.2503-04) 6) รอบเคนเนดี (พ.ศ.2507-10) 7) รอบโตเกียว (พ.ศ.2516-22)

เริ่มจากมาตรการต่อต้านการทุ่มตลาด ในการเจรจารอบที่ 7 (รอบโตเกียว) เป็นรอบที่ได้ให้ความสำคัญต่อการลด/เลิกอุปสรรคทางการค้าที่มีใช้ภาษีศุลกากรมากขึ้น โดยได้มีการสร้างกฎเกณฑ์ของการใช้มาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากรที่เรียกว่า “ประมวลความประพฤติ” (Code of Conduct) ของการใช้มาตรการต่างๆ อาทิ การต่อต้านการทุ่มตลาด การอุดหนุนและการตอบโต้การอุดหนุน การประเมินภาษีศุลกากร เป็นต้น ในการเจรจารอบที่ 8 (รอบอุรุกวัย มีการเจรจาด้านถึง 8 ปี ครอบคลุมเรื่องต่างๆ มากที่สุดถึง 15 เรื่อง แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เรื่องการเปิดตลาด มี 6 เรื่อง ได้แก่ ภาษีศุลกากร มาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากร สินค้าเขตร้อน สินค้าจากทรัพยากรธรรมชาติ สินค้าสิ่งทอและเสื้อผ้า และสินค้าเกษตร

กลุ่มที่ 2 เรื่องการปรับปรุงกฎระเบียบการค้า 6 เรื่อง ได้แก่ มาตรการของแกตต์ ข้อตกลงย่อยว่าด้วยมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากร มาตรการคุ้มกัน การอุดหนุนและมาตรการตอบโต้การอุดหนุนการระงับข้อพิพาท การดำเนินงานของระบบแกตต์

กลุ่มที่ 3 เรื่องใหม่ๆ ที่ยังไม่มีกฎเกณฑ์การค้าระหว่างประเทศ 3 เรื่อง ได้แก่ สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า มาตรการลงทุนที่เกี่ยวกับการค้า และการค้าบริการ

ปัจจุบัน องค์การการค้าโลกกำลังอยู่ในระหว่างการเจรจารอบที่ 9 หรือ การเจรจารอบโดฮาที่เริ่มตั้งแต่ปลายปี 2544 มีกำหนดสิ้นสุดการเจรจาต้นปี 2548 แต่ต้องเลื่อนออกไป เนื่องจากไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องการลดการอุดหนุนสินค้าเกษตรของประเทศพัฒนาแล้ว

ความล้มเหลวของการเจรจารอบโดฮาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเจรจาจัดทำข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement) ระหว่างประเทศคู่ค้า เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ

เขตการค้าเสรีนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ในทางทฤษฎีประเทศต่างๆ อาจรวมกลุ่มกันเพื่อให้ได้ประโยชน์จากการค้าเสรี ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 4 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1. เขตการค้าเสรี (free Trade Area)
2. สหภาพศุลกากร (Custom Union)
3. ตลาดร่วม (Common Market) และ
4. สหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union)

ดังนี้

1. เขตการค้าเสรี หรือเขตปลอดภาษี เป็นลักษณะขั้นต้นของการรวมกลุ่มอย่างง่าย มีการยกเว้นภาษีศุลกากรระหว่างประเทศสมาชิกด้วยกันและยกเลิกหรือลดมาตรการที่เป็นข้อจำกัด

ทางการค้าระหว่างกัน อาทิ โควตา ในขณะที่เดียวกันประเทศสมาชิกแต่ละประเทศมีอิสระอย่างเต็มที่ที่จะเก็บภาษีศุลกากรในอัตราใดก็ได้กับประเทศนอกกลุ่ม ตัวอย่างเช่นอาเซียน เขตการค้าเสรีแห่งลาตินอเมริกา ชุมรมเศรษฐกิจแอฟริกาตะวันออก เป็นต้น

2. **สหภาพศุลกากร** เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่าขั้นแรก คือ เขตการค้าเสรี การรวมกลุ่มในสหภาพศุลกากร นอกจากประเทศสมาชิกในกลุ่มจะต้องยกเลิกภาษีศุลกากรและข้อจำกัดทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิกแล้ว แต่ละประเทศจะต้องใช้นโยบายกำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในลักษณะเดียวกัน (common external tariff)

ในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์ที่นิยมการค้าเสรี สหภาพศุลกากรเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน เพราะเป็นเครื่องมือที่ทำให้การค้าเสรีขยายตัว เนื่องจากภายในสหภาพศุลกากรใช้นโยบายการค้าเสรีคือปราศจากอากรขาเข้าและขาออกระหว่างกัน ถ้าอาณาเขตของสหภาพศุลกากรยิ่งกว้างมากขึ้นเท่าใด อาณาเขตการค้าเสรีของโลกก็จะขยายอาณาเขตออกได้มากเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ไม่เฉพาะในหมู่ของนักเศรษฐศาสตร์ที่นิยมการค้าเสรีที่นิยมชมชอบการจัดตั้งสหภาพศุลกากร แม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ที่นิยมการสร้างกำแพงภาษีเพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมก็มีความเห็นว่าสหภาพศุลกากรยังเป็นที่ควรได้รับการสนับสนุน เพราะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างกำแพงภาษีได้ง่ายและได้ผลดี เนื่องจากถ้าพึงประเทศหนึ่งประเทศใดจะสามารถใช้นโยบายตั้งกำแพงภาษีให้ได้ผลเต็มที่ย่อมกระทำได้ยาก เพราะต้องพึงพิงต่างประเทศในด้านต่างๆ อยู่มาก เช่น วัตถุดิบ สินค้าประเภททุนบางชนิด ฯลฯ การเข้ามารวมกลุ่มกันจัดตั้งสหภาพศุลกากร จึงเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยให้ประเทศสมาชิกต่างๆ ได้เข้ามาใช้มาตรการคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศได้มากขึ้น โดยไม่ถูกตอบโต้จากต่างประเทศที่อยู่ในสหภาพศุลกากรด้วยกัน

3. **ตลาดร่วม** เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่าสหภาพศุลกากร เพราะไม่เพียงแต่จะมีการยกเลิกข้อกีดกันทางการค้าภายในประเทศสมาชิก และการกำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในลักษณะที่เหมือนกันแล้ว ยังมีการกำหนดให้ปัจจัยการผลิตภายในกลุ่ม เช่น เงินทุน แรงงาน สามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีระหว่างประเทศสมาชิก กล่าวอีกนัยหนึ่งตลาดร่วมนอกจากมีลักษณะเหมือนสหภาพศุลกากรแล้ว ยังกำหนดให้มีการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตอย่างเสรีด้วย

4. **สหภาพเศรษฐกิจ** เป็นการรวมกลุ่มในระดับสูงกว่าตลาดร่วม กล่าวคือ นอกจากสินค้าและบริการ รวมทั้งปัจจัยการผลิตจะสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรีแล้ว ประเทศสมาชิกยังมีนโยบายการเงิน และการคลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น กำหนดเงินตราสกุลเดียวกัน กำหนดนโยบายภาษีอากรเหมือนกัน ดังเช่นสหภาพยุโรป ที่ได้พัฒนามาจากการเป็นสหภาพศุลกากร การเป็นตลาดร่วมและเป็นสหภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่าน เช่น เบลา บาลาสซา (Bela Balassa) ได้แบ่งขั้นตอนของการรวมกลุ่มเป็น 5 ขั้นตอน หรือ 5 ระดับ โดยเพิ่มการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจขั้นที่ 5 ที่เรียกว่าการรวมตัวทางเศรษฐกิจโดยสมบูรณ์แบบ (total economic integration) โดยประเทศสมาชิกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางนโยบายและสถาบันการเมือง (unification of policies and political institution)

อาจสรุปสาระของระดับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ระดับของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

ลักษณะของกิจกรรม	ไม่มีภาษี ศุลกากร หรือ โควตา	กำหนดอัตรา ภาษีศุลกากร กับประเทศ นอกกลุ่ม ในลักษณะ เดียวกัน	ปัจจัย การผลิต เคลื่อนย้าย ได้อย่างเสรี	นโยบาย เศรษฐกิจ เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน	ความเป็น อันหนึ่ง อันเดียวกัน ทางนโยบาย และสถาบัน ทางการเมือง
1. เขตการค้าเสรี	X				
2. สหภาพศุลกากร	X	X			
3. ตลาดร่วม	X	X	X		
4. สหภาพเศรษฐกิจ	X	X	X	X	
5. การรวมตัวทาง เศรษฐกิจอย่าง สมบูรณ์แบบ	X	X	X	X	X

ที่มา : คัดแปลงจาก สีดา สอนศรี แนวความคิดและทฤษฎีการรวมกลุ่มและภูมิภาคนิยม เอกสารทางวิชาการ
หมายเลข 8 ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มกราคม 2527 หน้า 26

ผลของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ สามารถพิจารณาจากผลเชิงสถิต (static) และผลเชิงพลวัต (dynamic) ผลเชิงสถิต คือ ผลของการเพิ่มการค้าและการหันเหการค้า (trade creation & trade diversion) และผลของการเคลื่อนย้ายปัจจัยอย่างเสรี (effects of the free factor movements) และผลเชิงพลวัต คือ การประหยัดภายในหรือการประหยัดต่อขนาด การประหยัดภายนอก และภาวะที่มีการแข่งขันเพิ่มขึ้น สรุปได้ดังนี้

1. ผลของการเพิ่มการค้าและการหันเหการค้า

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของเขตการค้าเสรี สหภาพศุลกากร และตลาดร่วม ได้แก่ การให้อุปทานของสินค้าที่มีต้นทุนการผลิตต่ำของต่างประเทศ แทนสินค้าที่มีต้นทุนการผลิตสูงภายในประเทศ ผลประโยชน์ด้านนี้เกิดขึ้นในทำนองเดียวกับผลที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกภาษีศุลกากรที่มีลักษณะเป็นการคุ้มครองการผลิตภายในประเทศ ตัวอย่างเช่น ในระยะก่อนที่จะมีการจัดตั้งตลาดร่วมยุโรป ทั้งอิตาลี และฝรั่งเศส ต่างก็ผลิตรถยนต์ได้ แต่การผลิตในอิตาลีได้เปรียบทางด้านต้นทุนการผลิต เนื่องจากการผลิตรถยนต์ในฝรั่งเศสดำเนินอยู่ได้ภายใต้การปกป้องของภาษีศุลกากร ถ้ามีการยกเลิกภาษีศุลกากรของฝรั่งเศสแล้ว ทรัพยากรจะหันเหออกจากการผลิตรถยนต์ไปทำการผลิตในสาขาที่มีประสิทธิภาพสูงกว่า และผู้บริโภคชาวฝรั่งเศสจะได้ผลประโยชน์ในรูปของการซื้อรถยนต์ในราคาต่ำที่ผลิตในอิตาลี

ตราบใดที่การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจยังคงเกิดผลในทางขัดเซกการผลิตที่มีต้นทุนสูงภายในประเทศ โดยการผลิตที่มีต้นทุนต่ำจากต่างประเทศ การมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสุทธิจึงเกิดขึ้น ผลประโยชน์ดังกล่าวเรียกว่า การเพิ่มการค้า (trade creation) แต่เมื่อมีการยกเลิกภาษีศุลกากรระหว่างประเทศสมาชิก และกำหนดภาษีศุลกากรที่มีลักษณะเหมือนกัน ใช้กับประเทศที่มีได้เป็นสมาชิกของกลุ่มแล้ว อาจเกิดภาวะที่เรียกว่า การหันเหการค้า (trade diversion) แทนที่จะเกิดการเพิ่มการค้าก็ได้ ภาวะหันเหการค้าเป็นภาวะตรงกันข้ามกับการเพิ่มการค้า กล่าวคือ มีการผลิตที่มีต้นทุนสูงทดแทนการผลิตที่มีต้นทุนต่ำ เช่น ในกรณีของอิตาลี ซึ่งถึงแม้ว่าจะได้เปรียบฝรั่งเศสด้านต้นทุนการผลิตรถยนต์ แต่ในขณะเดียวกันกับที่สหรัฐอเมริกายังได้เปรียบสูงกว่าอิตาลี สมมติต่อไปว่าก่อนที่อิตาลีและฝรั่งเศสจะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางเศรษฐกิจ ฝรั่งเศสมีการเก็บภาษีศุลกากรต่ำ หรือ ไม่มีการเก็บภาษีแก่การนำเข้ารถยนต์จากสหรัฐอเมริกา ในขณะที่อิตาลีทำการผลิตรถยนต์ภายใต้การปกป้องของภาษีศุลกากร ในระยะต่อมา ถ้าอิตาลีและฝรั่งเศสได้เข้าเป็นสมาชิกของสหภาพศุลกากรหรือตลาดร่วมและทำการเก็บภาษีศุลกากรที่สูง ทำให้รถยนต์จากสหรัฐอเมริกาในฝรั่งเศสมีราคาสูงกว่าการนำเข้าจากอิตาลี ซึ่งไม่มีการเก็บภาษี เนื่องจากได้เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มแล้ว ผลก็คือแหล่งอุปทานของรถยนต์ที่มีต้นทุนต่ำจากสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนไปเป็นการนำเข้าจากแหล่งผลิตที่มีต้นทุนสูงจากอิตาลี ในกรณีนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเกิดผลเสียทางเศรษฐกิจสุทธิจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่าการผสมกันระหว่างสถานการณ์หลายสถานการณ์นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว การรวมกลุ่มบางกรณีนำไปสู่การเพิ่มการค้า และบางกรณีนำไปสู่การหันเหการค้า และในบางกรณีก็ไม่เกิดผลทั้งสองประการดังกล่าวแต่อย่างใด ในแง่ทฤษฎีแล้วผลประโยชน์สุทธิจะเกิดขึ้นถ้าผลบวกของการประหยัดต้นทุนซึ่งเกิดขึ้นจากการเพิ่มการค้ามีมากกว่าผลบวกของต้นทุน

เพิ่มขึ้นที่เกิดจากการหันเหการค้า ส่วนผลประโยชน์เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ตรงกันข้ามกับที่ได้กล่าวมาแล้ว

2. ผลของการเคลื่อนย้ายปัจจัยอย่างเสรี

ถ้าพิจารณาถึงรูปแบบของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจบางรูปแบบ เช่น ในกรณีของตลาดร่วมหรือสหภาพเศรษฐกิจซึ่งมิใช่เป็นรูปแบบที่มีการค้าเสรีระหว่างประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกเท่านั้น หากแต่ปัจจัยการผลิตประเภทแรงงาน ทนและผู้ประกอบการ ยังสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรี การเคลื่อนย้ายปัจจัยอย่างอิสระที่ปราศจากการควบคุมจะทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของประชากรของประเทศสมาชิกดีขึ้น กล่าวคือ ผลผลิตรวมจะเพิ่มขึ้นด้วยการใช้ปัจจัยการผลิตในปริมาณเดียวกัน ถ้าแรงงานและทุนเคลื่อนย้ายจากพื้นที่ที่มีผลิตภาพหน่วยสุดท้าย (marginal productivity) ต่ำไปยังพื้นที่ที่มีผลิตภาพหน่วยสุดท้ายสูง ในทำนองเดียวกัน ผลผลิตรวมจะเพิ่มขึ้นถ้าผู้ประกอบการที่มีทักษะสามารถเคลื่อนย้ายจากพื้นที่ที่มีความขาดแคลนไปยังพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าศักยภาพของผลประโยชน์ที่จะได้รับเพิ่มขึ้นจากการเคลื่อนย้ายปัจจัยจะหยุดหรือจะหมดไปถ้าผลิตภาพหน่วยสุดท้ายของปัจจัยชนิดต่างๆ เท่ากันในพื้นที่ต่างๆ

ในขณะที่ผลประโยชน์ของการเคลื่อนย้ายปัจจัยอย่างเสรีเกิดขึ้น ก็ยังคงมีคำถามที่ต้องตอบว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมหรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่มีหลักประกันที่แน่นอนว่าผลประโยชน์ดังกล่าวจะถูกแบ่งออกอย่างเท่าเทียมหรือเสมอภาคกันในระหว่างบรรดาประเทศสมาชิกด้วยกัน สมาชิกบางประเทศและการผลิตบางสาขาอาจจะไม่ประสบความเสียหาย ในทางปฏิบัติจะต้องมีมาตรการเพื่อปรับผลประโยชน์ (redistributive measures) และมาตรการชดเชยความเสียหาย (compensatory measures) ของกลุ่ม เพื่อให้การรวมกลุ่มสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ผลของการรวมกลุ่มมีผลต่อการขยายการค้า จะทำให้ประเทศที่รวมกลุ่มกันสามารถขยายการส่งออกไปอีกประเทศหนึ่ง โดยทำให้ขยายการส่งออกเพิ่มขึ้น หรือเปลี่ยนสถานะจากประเทศผู้นำเข้ามาเป็นประเทศผู้ส่งออก โดยที่ประเทศนั้นต้องมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าอีกประเทศหนึ่ง ผลของการขยายการส่งออกดังกล่าว จะส่งผลต่อการขยายการผลิต การจ้างงาน ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น แล้วยังทำให้มีการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตอย่างเสรี และเกิดการกระจายแหล่งอุตสาหกรรมที่เป็นไปตามหลักการความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

3. ผลทางด้านพลวัต

การวิเคราะห์ถึงผลทางเศรษฐกิจของการรวมกลุ่มที่กล่าวมาแล้วได้กระทำไปภายใต้สมมติฐานหลายประการ ได้แก่ ภาวะที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุปทานของปัจจัยการผลิต ไม่

มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม ศักยภาพของผลประโยชน์ที่เกิดจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจจะเกิดจากแรงผลักดันที่เป็นพลวัต (dynamic forces) ซึ่งไม่สามารถให้เห็นผลได้ชัด หรือ ไม่สามารถวัดออกเป็นตัวเลขได้ เป็นนามธรรม แต่สามารถกระตุ้นและเร่งรัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศได้

แรงผลักดันที่เกิดจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ที่กระตุ้นและเร่งรัดความเจริญเติบโตดังกล่าวได้แก่

- 1) การประหยัดภายใน หรือ การประหยัดต่อขนาด (internal economies of scale)
- 2) การประหยัดภายนอก (external economies of scale)
- 3) ภาวะที่มีการแข่งขันเพิ่มขึ้น (increased competition)

1) การประหยัดภายใน หรือ การประหยัดต่อขนาด อัลเฟรด มาร์แชลล์ (Alfred Marshall) นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของสำนักนีโอคลาสสิก (Neo-Classical School) เป็นผู้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการประหยัด ซึ่งประกอบด้วยการประหยัดสองประเภท ได้แก่ การประหยัดภายใน (internal economy) และการประหยัดภายนอก (external economy) การประหยัดภายใน ได้แก่ การประหยัดที่เกิดจากการขยายขนาดของการผลิตของหน่วยธุรกิจหรือหน่วยผลิต การประหยัดภายในขึ้นอยู่กับทรัพยากรประเภทต่างๆ ของธุรกิจหรือหน่วยผลิตของเอกชนที่ดำเนินอยู่ และนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพด้านการบริหารและปฏิบัติงานของธุรกิจหรือหน่วยผลิต ส่วนการประหยัดภายนอกเป็นการประหยัดที่มีได้เกิดจากการดำเนินงานของธุรกิจหรือหน่วยผลิตใดแต่เป็นผลมาจากการดำเนินงานของธุรกิจหรืออุตสาหกรรมทั้งมวลของระบบเศรษฐกิจที่อยู่ภายนอกการดำเนินงานของธุรกิจหรือหน่วยผลิตดังกล่าว

การประหยัดเนื่องจากธุรกิจหรือหน่วยผลิตที่มีขนาดใหญ่ จะทำให้ธุรกิจหรือหน่วยงานใช้ขีดความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของตลาด ถ้าอุปสงค์ของสินค้ามีไม่มากพอที่จะรองรับผลผลิตของธุรกิจหรือหน่วยผลิตที่ดำเนินการผลิตในระดับที่เหมาะสม การผลิตเนื่องจากขนาดของหน่วยผลิตมีขนาดใหญ่จะไม่ได้รับผลประโยชน์ หากตลาดมีขนาดเล็กพอที่จะรองรับผลผลิตถึงแม้ว่าจะมีหน่วยผลิตที่มีขนาดที่เหมาะสม ดังนั้น การผลิตสินค้าบางประเภทจึงไม่เกิดขึ้นในประเทศที่ตลาดแคบ ซึ่งหมายถึงตลาดที่มีประชากรจำนวนไม่มาก ประชากรมีฐานะยากจน และไม่มียระบบคมนาคมติดต่อกันภายในประเทศ

การผลิตและอุตสาหกรรมที่จะมีการประหยัดเนื่องจากขนาดที่เหมาะสมจำเป็นต้องมีตลาดขนาดใหญ่เพียงพอที่สามารถรองรับผลผลิตที่เกิดขึ้นซึ่งบางครั้งมีขนาดที่เกินกว่าความสามารถของตลาดภายในประเทศที่จะรองรับได้ ดังนั้น การรวมตลาดของระบบเศรษฐกิจของแต่ละ

ประเทศเข้าด้วยกันจึงทำให้การผลิตมีต้นทุนการผลิตลดลงได้ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมพื้นฐานที่ต้องมีขนาดการผลิตที่ใหญ่เพียงพอจึงจะมีต้นทุนการผลิตต่ำ เนื่องจากการประหยัดที่เกิดจากขนาดของการผลิต เช่น อุตสาหกรรมเกี่ยวกับพลังงานปรมาณู เหล็กกล้า ทองแดง สังกะสี ดีบุก ตะกั่ว ไฟฟ้า รถยนต์ และอื่นๆ

ความได้เปรียบที่เกิดจากตลาดมีขนาดใหญ่อีกประการหนึ่ง ได้แก่ การเพิ่มการแข่งขันระหว่างการผลิตหรืออุตสาหกรรม กล่าวคือ ถึงแม้ว่าระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศจะรองรับการผลิตที่มีขนาดใหญ่ได้ แต่ก็ไม่สามารถรองรับการผลิตหรืออุตสาหกรรมที่มีขนาดเกินกว่านี้ขึ้นไปได้ ไม่สามารถรองรับผลผลิตของหลายบริษัทได้ การขยายขอบเขตของตลาดหรือโดยวิธีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคจะทำให้การดำเนินธุรกิจที่มีขนาดอันเหมาะสมของหลายบริษัทดำเนินได้ต่อไป และในขณะเดียวกัน ก็จะลดอำนาจการผูกขาดในแต่ละอุตสาหกรรมได้อีกด้วย

2) การประหยัดภายนอก มาร์แชลล์ กล่าวถึงการประหยัดภายนอกว่า เกิดจากความเกี่ยวพันระหว่างสาขาของระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือ การขยายหรือพัฒนาการของสาขาหนึ่งจะส่งผลให้สาขาอื่นขยายตัวตาม การขยายตัวของอุตสาหกรรมหนึ่งจะนำไปสู่การสร้างทักษะของแรงงานและทักษะด้านการบริหารงาน รวมทั้งการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ซึ่งจะเป็นแหล่งที่รวมของทรัพยากรให้อุตสาหกรรมอื่นของประเทศในที่สุด เช่น การพัฒนาของเทคโนโลยีในอุตสาหกรรม A ในลักษณะที่มีต้นทุนต่ำ ซึ่งมีอุปทานผลผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปให้แก่อุตสาหกรรม B การเกิดนวัตกรรม (innovation) ในอุตสาหกรรม A ซึ่งมีอุปทานสินค้าให้อุตสาหกรรม B อาจนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตของอุตสาหกรรม B ซึ่งในขณะเดียวกันนี้ก็จะเปิดโอกาสให้อุตสาหกรรม B ได้ผลประโยชน์จากการผลิตที่มีขนาดเหมาะสม

การขยายขอบเขตของตลาดโดยวิธีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ทำให้ขอบเขตของผลประโยชน์ขยายตัว ซึ่งเกิดจากการพัฒนาร่วมกันของสาขาการผลิต จะเห็นได้ว่าภายใต้ภาวะความล่าช้าของระบบเศรษฐกิจและการขาดตลาดที่มีขนาดใหญ่จะทำให้การพัฒนาของอุตสาหกรรมต้องชะงักงัน และจะเกิดผลในทางชะงักงันต่อไปยังอุตสาหกรรมอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้ การมีขนาดของตลาดที่ใหญ่ย่อมทำให้มีโอกาสด้านธุรกิจกว้างขวางยิ่งขึ้นในแง่ของการทำงานตามความถนัด เช่น การผลิตชิ้นส่วนและอุปกรณ์ของรถยนต์ในสหรัฐอเมริกาจะทำการผลิตโดยบริษัทขนาดใหญ่หลายบริษัท แต่ในยุโรปปรากฏว่าปริมาณการผลิตของแต่ละบริษัทถูกจำกัดด้วยขนาดของตลาด ดังนั้น อุตสาหกรรมรถยนต์จึงต้องทำการผลิตชิ้นส่วนและอุปกรณ์ของตนเอง อุตสาหกรรมดังกล่าวนี้จึงเกิดความเสียเปรียบสหรัฐอเมริกาเนื่องจากมีตลาดที่มีขอบเขตแคบกว่า

3. **ภาวะที่มีการแข่งขันเพิ่มขึ้น** ผลประโยชน์ของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่สามารถให้เห็นผลได้ชัด ไม่สามารถวัดออกเป็นตัวเลขได้ แต่ถือว่ามีความสำคัญได้แก่ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจจะกระตุ้นให้มีภาวะของการแข่งขันเพิ่มขึ้น ตามหลักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ถ้าสิ่งอื่นๆ อยู่คงที่แล้ว ภาวะของตลาดที่มีการแข่งขันกันมากเพียงใด ประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากรจะยิ่งสูงขึ้นเพียงนั้น ซึ่งทำให้บรรลุประสิทธิภาพสูงสุดของสังคม (social optimum) ได้ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคจะนำไปสู่โครงสร้างของตลาดที่มีการแข่งขันกันเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ขอบเขตของตลาดที่กว้างขวางซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มจะเป็นโอกาสให้อุตสาหกรรมบางประเภทขยายการผลิตให้มีขนาดที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นในตลาดดังกล่าวได้ การรวมกลุ่มจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ดียิ่งขึ้น

4. เขตการค้าเสรีกับองค์การการค้าโลก

กฎเกณฑ์สำคัญอันหนึ่งของระบบการค้าหลายฝ่ายคือ การลดอุปสรรคทางการค้าทั้งหลายทั้งปวง บนพื้นฐานของหลักการว่าด้วยชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favored Nation: MFN) ซึ่งหมายความว่า ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องไม่เลือกปฏิบัติทางการค้าต่อประเทศสมาชิกอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงการค้าภูมิภาค (regional trade agreements) ซึ่งนับว่ามี การเลือกปฏิบัติต่อสมาชิกขององค์การการค้าโลกอื่นๆ ที่มีได้ทำข้อตกลงระหว่างกัน การเลือกปฏิบัติในลักษณะนี้ถือเป็นข้อยกเว้นสำคัญที่ได้รับอนุญาตกระทำได้ภายใต้มาตรา 24 ของข้อตกลง แกดัต สำหรับการค้าในสินค้า (General Agreement on Tariff and Trade : GATT) และภายใต้ มาตรา 5 ของข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (General Agreement on Trade in Services : GATS) (รายละเอียดของมาตรา 24 และ มาตรา 5 ปรากฏในภาคผนวก 1)

ข้อตกลงการค้าภูมิภาคที่ได้รับการยกเว้นในองค์การการค้าโลกมี 2 ลักษณะ คือ สหภาพศุลกากร และเขตการค้าเสรี โดยข้อตกลงการค้าภูมิภาคนี้จะต้องสอดคล้องกับกฎกติกาต่างๆ ของ องค์การการค้าโลก โดยประเทศที่ทำข้อตกลงการค้าภูมิภาคระหว่างกันจะต้องเปิดการค้าเสรีที่ทำการค้ากันเป็นส่วนใหญ่ (substantially all) ภายในระยะเวลา 10 ปี และภาคีสัญญาจะต้องไม่เพิ่มอุปสรรคทางการค้าต่อประเทศสมาชิกที่มีได้ทำสัญญาด้วย ข้อตกลงทวิภาคี (เขตการค้าเสรี) และ ข้อตกลงพหุภาคี (องค์การการค้าโลก) จะต้องสอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ข้อตกลงเขตการค้านี้ช่วยให้เร่งรัดกระบวนการเปิดเสรีทางการค้าและกำหนดเกณฑ์ที่อาจสูงขึ้นสำหรับการเจรจาในระดับพหุภาคี ความรู้ความเชี่ยวชาญต่างๆ ที่ได้รับจากการเจรจาจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี ก็จะส่งผ่านมายังการเจรจาการค้าพหุภาคีขององค์การการค้าโลก

การที่ข้อตกลงขององค์การการค้าโลกระบุให้การทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีใดๆ ต้องสอดคล้องกับกฎกติกาขององค์การการค้าโลก นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความมั่นใจว่าข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่างๆ ที่กระทำกันนั้นจะเกิดประโยชน์ต่อมวลสมาชิกทั้งหมดขององค์การการค้าโลก

หลังการเจรจารอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยข้อตกลงการค้าภูมิภาค (The Committee on Regional Trade Agreement: CRTA) ขึ้นเพื่อพิจารณาตรวจสอบว่าข้อตกลงการค้าภูมิภาคต่างๆ ที่สมาชิกกระทำกันนั้นสอดคล้องกับกฎกติกาขององค์การการค้าโลกหรือไม่ หน้าที่สำคัญของคณะกรรมการฯ ก็จะต้องดูว่าข้อตกลงภูมิภาคต่างๆ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการค้าพหุภาคี

สมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องแจ้งข้อตกลงการค้าที่ตนทำกับประเทศต่างๆ ให้คณะกรรมการฯ เพื่อตรวจสอบว่ามีความสอดคล้องกับกฎกติกาขององค์การการค้าโลกหรือไม่

อย่างไรก็ตาม กฎกติกาขององค์การการค้าโลกที่เกี่ยวกับข้อตกลงการค้าภูมิภาคขาดความชัดเจน อันเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการฯ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการเจรจาในรูปของข้อตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) แพร่หลาย ทำให้คณะกรรมการฯ ไม่สามารถประเมินความสอดคล้องของข้อตกลงเขตการค้าเสรีนั้นๆ กับข้อตกลงขององค์การการค้าโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการประชุมเจรจารอบโดฮา ที่ประชุมระดับรัฐมนตรีขององค์การการค้าโลกได้ตกลงกันว่า จะต้องมีการปรับปรุงกระบวนการและกฎกติกาต่างๆ ภายใต้ข้อกำหนดขององค์การการค้าโลกที่เกี่ยวกับข้อตกลงการค้าภูมิภาค

ซึ่งต่อมาองค์การการค้าโลกก็ได้รับรองกลไกในเรื่องของความโปร่งใส (transparency mechanism) ของการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) ของสมาชิกเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2549 กลไกนี้ได้กำหนดให้มีกระบวนการตรวจสอบข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่เป็นมาตรฐาน เพื่อสร้างความมั่นใจว่าข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่างๆ เป็นไปเพื่อการเปิดเสรีทางการค้าที่แท้จริงและมีความสอดคล้องกับกฎกติกาขององค์การการค้าโลกด้วย